

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2015

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 17.

KAROLO YA A: POKO***Maboko a Setswana – MK Mothoagae*****POTSO 1**

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

METSI-MASETLHA – EB Masoabi

- Bojalwa ga bo a siama gonne bo sotla batho ba ba tlotlegang ka go ba bidikanya mme bo ba tlogele ba suputsegile ka fa ba bo nole ba sa ipone, mme ba ipidikanye mo mmung.
- Le fa go ntse jalo, bona bo sala bo tletse mo dinkgong bo tlhoka banwi. Bojalwa bo boele gape bo tseele bagale seriti ka ba tlalatlala mo nageng ba sa itse se ba se batlang fa bo setse bo ba laola ka ba sa tlhole ba ipona.
- Banwi ba bojalwa ba intshitse bagori ba diphafana ka fa bo ise bo fele ga go ke go iwa gae. Matlho a bona a nna a tswetse kwa ntle mme melomo ya bona e betogile mo diphafaneng.
- Bojalwa bo bosula mo ganong le ka monkgo, mme le fa go ntse jalo banwi ba bona ba bo rata go feta dilo tse di sa galakeng.
- Dikgosi le merafe di lole ka ntlha ya bojalwa. Boemong jwa gore magosi e nne ona a a busang metse, ke jona jo bo busang. Kagiso ga e sa tlhole e le teng mo makgotleng ka e sentswe ke bojalwa. Go setse fela selelo le dilo tse di utlwisang botlhoko tse di tlhodilweng ke bojalwa.
- Mo malapeng ke matlhotlhapelo ka go se motho ope yo o fitlhelwang gonne go tletswe mo malapeng a nnotagi. Madi a a se nang molato a setse a le osi, ga go ope yo o ba apeelang, gonne batho ba ba tshwanetseng go e tshwara ka fa bogaleng ba setse nnotagi morago.

[10]**KGOTSA****POTSO 2****A KE BONA BONGWETSI? – GK Setou**

- 2.1 Kutlobotlhoko- Ngwetsi e bogisiwa ke mmatsale le morwa wa gagwe. (2)
- 2.2 Dingwetsi tsa gompiano ke metlapa. Sa bona ke go tlhola ba ja dijo tse ba sa di apayang. (2)
- 2.3 A bolela fa a sa bolo go eletsa ngwana wa bobedi. (2)
- 2.4 Gore mmuisi a tihaloganye bonolo ka ga se go buiwang ka sona ka go tshwantsha dilo tse pedi tse di batlileng go tshwana e bong mpa le lephutshe. (2)
- 2.5 Neeletsano- Go tswelletsana kanelo ka bonako mo moleng o o latelang/Go golaganya dikakanyo tsa mela e e latelanang/Go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekpanyi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)

[10]

POTSO 3**LENTSWE LA MOLEDI – LD Raditladi**

- 3.1 A go tenega ka ntlha ya phologolo e go tweng motho. (2)
- 3.2 Ngunanguna. (1)
- 3.3 O motho popo, lotso o sebatana. (1)
- 3.4 Gore mmuisi a tthaloganye bonolo ka ga se go buiwang ka sona ka go tshwantsha dilo tse pedi tse di batlileng go tshwana e bong bodipa le bolalome. (2)
- 3.5 Neeletsano- Go tsweletsa kanelo ka bonako mo moleng o o latelang/Go golaganya dikakanyo tsa mela e e latelanang/Go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekopanyi (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 3.6 Motho fa a sa kgone go lela le yo o lelang, le go tshaga le yo o tshegang ke motho fela ka popego mme ke sebatana. (2)
- [10]**

POTSO 4**NGWANAKA O TSETSWE – GK Setou**

- 4.1 Kutlobotlhoko ka ntlha ya ngwana yo o latlhileng mmaagwe. (2)
- 4.2 Ngwana ga a mo romelele madi.
A se ka a tsamaela ruri.
Ngwana ga a mo tlhokomele ntswa a tsofetse.
O lebetse fa rraagwe a bolailwe ke serame fa a ne a mo godisa.
(Di le pedi fela). (2)
- 4.3 Tlhatlagano - go gatelela bokao jwa gore diatla di setse di utlwile. (2)
- 4.4 Go gatelela ka moo a lelang thata ka gona. (2)
- 4.5 Go latlhela letlapa kwa morago. (2)
- [10]**

POTSO 5**MOTLHOKAGAE – LD Raditladi**

- 5.1 Le bua ka ga motho yo o se nang legae/yo o se nang gaabo. (2)
- 5.2 Kutlobotlhoko – gone ba ne ba mo pateletsa selo se a sa se dirang ga bo ga tshwanela. (2)

- 5.3 O ne a itshedisa ka go ja dinonyane/o ne a ja se se jewang ke dinonyane. (2)
- 5.4 Gore mmuisi a tlhaloganye bonolo ka ga se go buiwang ka ga sona ka go tshwantsha dilo tse pedi tse di bapileng kgotsa tse di batlileng go tswana. (2)
- 5.5 Poeletsomodumo- go boelediwa modumo 'g' go tlisa moutlwalo wa modumopuo o o rileng/go gatelela moribo le morethetho wa pagame, gabane le gabalala. (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6**

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Leba Seipone – Kabelo Kgatea

- Gokatweng o ne a tshola ngwana le monngwagwe e bong *Jankie*. Mo pusong ya tlhaolele e ne e le moila go tshola ngwana le mosweu. Mo pusong ya motlhakanelwa basweu le bantsho go tshwana fela, kgethololo ga e sa tlhole e le gona. Basweu le bantsho ba tshola bana mmogo kwa ntle ga bothata bope.
- Gokatweng o ne a romela ngwana le rrathekisi kwa go mmaagwe, ka ntlha ya go tshaba go tshwarwa gonne go ne go sa dumelelwa kgolagano ya mofuta o, ka fa letlhakoreng le lengwe a tshaba go thubela *Jankie* lelapa.
- Gompieno molao ga o kgalhanong le gore mosweu a ka tshola ngwana le montsho. Go a kgonagala gore lelapa le ka thubega fa go na le lerato magareng ga lona, e bile bana ba mofuta o, ga e sa tlhole e nna mokgweleo wa batsadi ka ba sa tlhole ba fitlhiwa jaaka go ne ga dirwa ka Motswagauteng.
- Mo malobeng ngwana yo o neng a tlhakantse o ne a kgethololwa ke balelapa, ditsala le setšhaba jaaka fa re bona Mosala, Teko le Modise gammogo le mokgweetsi le bapalami ba thekisi ya Huhudi. Ba ne ba sotla Motswagauteng ka maina le dipuo tsa kgethololo, ka ntlha ya dipopego tsa gagwe.
- Gompieno bana ba tshwana le Motswagauteng ba tletse mo lefatsheng le la rona ka bophara mme ba iphelela monate go se letsapa le le ba fisang pelo ka ntlha ya puso ya motlhakanelwa e e kopantseng merafe yotlhe e bile e sa kgetholole ka mmala. Ba tshameka mmogo kwa ntle ga go bidiwa ka maina a Motswagauteng a neng a bidiwa ka ona - lekutwana, *Rooijan*. Ba palama dithekisi mme ba ye kwa ba batlang go ya gona kwa ntle ga go sotliwa jaaka go ne ga dirwa ka Motswagauteng mo thekising e e neng e tswa Huhudi.
- Motswagauteng o ne a teketiwa mo go botlhoko kwa Foreiborogo gonne a ne a thusa mosadimogolo wa mosweu yo o neng a phamoletswe ke tsotsi madi. O tekitiwa jaana ka ntlha ya fa a thusa mosweu ka ba ne ba kgethololwa. Gompieno mo pusong ya motlhakanelwa basweu ga ba sa tlhole ba kgethololwa jaaka mo pusong ya maloba.
- Mosadimogolo *Kornei* o ne a kgetholola Motswagauteng ka ntho ya mmala le dipopego tsa gagwe. O ne a mo file phaposi e e ka kwa segotlong ka e ne e le dinako tse mo go tsona basweu ba neng ba sa ka ke ba robala mo tulong e le nngwe le bantsho. Mo malatsing a gompieno basweu le bantsho ba kgona go robala mo lefelong le le lengwe kwa ntle ga bothata bope.

[25]**KGOTSA**

POTSO 7**Leba Seipone – Kabelo Kgatea**

- 7.1 Mosadimogolo ljelele ke nkokoagwe Motswagauteng/Motswagauteng ke ngwana wa ngwana wa ga ljelele. (1)
- 7.2 O ne a le lefufa- o tseetse Motswagauteng boswa jo a neng a bo tlogeletswe ke mmaagwemogolo le rraagwemogolo.
Ga a na maikarabelo - o boetse gae morago ga loso la batsadi ba gagwe. (4)
- 7.3 Mosala o ne a mo kobile kwa gae/O ne a lala mo sekgweng go le tsididi/O ne a idibala ke fa Mokwepa a tlaa mo sela ka ntlha ya go kgatlhegela bokutwana ba gagwe mme a re o tlaa dira dipheko ka ena. (2)
- 7.4 Go mo fetotse ngwana wa mmila/Go mo kopantse le balosika lwa gagwe. (2)
- 7.5 Motswagauteng o ne a tswelela ka botshelo jwa gagwe jo bo diphatsa le mathata a bona. (2)
- 7.6 O ne a tshwarwa a bo a atlholelwa botshelo jwa gagwe johlhe kwa kgolegelong. (2)
- 7.7 Le dirile gore Motswagauteng a tshabe kwa bookelong gore poloto ya padi e tswelole pele ka gore fa a ka nna kwa bookelong, poloto ya padi e ema fela. (2)
- 7.8 Sepoko ke sekai se se siameng sa batho ba ba kgonneng go tsena sekolo ba godile. O rotloeditse Motswagauteng go tsena sekolo. (2)
- 7.9 Gongwe le gongwe kwa a yang gona o ne a sotlwa ka tshobotsi ya gagwe. (2)
- 7.10 Ke ne ke tlaa tlogela tiro ka ya go ikgodisetsa ngwanake ka lerato la botsadi. Ke ne ke tlaa pateletsa rraagwe ngwana go mo tlamela a bo a re agele ntlo. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 7.11 E siame ka gone *Janie* ke lewelana la ga rraagwe Motswagauteng e bile go se thona go ka godisa ngwana wa ga morwarraagwe. (2)
- 7.12 Ee – gone yo o simololang ka botlhoko o fetsa ka boitumelo. Tuelo ya boleo ke loso. (2)

[25]**KGOTSA**

POTSO 8

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Omphile Umphi Modise – DPS Monyaise

- MmaMosidi fa a sena go belega ngwana yo a neng a sa mo rulaganyetsa, o ne a mo isa kwa Olanti gore e re morago fa a setse a kgona go ka mo tlamela, a ye go mo tsaya go tla go nna nae. Mo malatsing a gompiano fa o neelana ka ngwana gonne o sa kgone go mo tlamela, ga o itsisiwe kwa ngwana yoo a isiwang gona gammogo le batsadi ba ba tlleng go mo godisa.
- Go motsana wa Bahurutshe booManyane le Barolong wa Matile o o busiwang ke kgosi e bile o na le dikgotla kwa melato e sekwang gona.
- Gompiano go metsetoropo e e laolwang ke bakhanselara mme go dikgolegelo le dikgotlatshekelo kwa melato e sekwang gona.
- Botshelo jwa Motswana bo ikaegile ka leruo, ka jalo go ruilwe diphologolo tsa gae jaaka dikgomo, dinku le dipodi tse di tlhokang badisa. Re bona monnamogolo Ofentse a sa bolo go kopa morwadie gore a mmatlele modisa. Mo motsetoropong leruo le teng, fela go le gantsi le ka fa tlase ga taolo ya borapolase ba basweu.
- Thuto mo malobeng e ne e sa tsewe tsia ka gope. Bontsi ba batho bo ne bo sa romele bana kwa dikolong ka basimane ba ne ba tsamaya go sa robetswe mme ba ye go bowa maitsiboa dikgomo di goroga. Basetsana ba ne ba tlhola mo gae ba apeetse badisa le balemi. Go ne go twe go ruta ngwana wa mosetsana ke go latlha madi ka a ne a rutelwa baditšhaba. Bana ba ne ba omosiwa fela gore ba itse fela maina a bona.
- Mo malatsing a gompiano thuto e botlhokwa thata gonne go dumelwa fa e le boswa jo bo gaisang dilo tsotlhe. Batsadi ba romela bana kwa dikolong gore ba kgone go ikemela ka bobona gammogo le go tla tshotlego kgotsa botlhokatiro jo bo aparetseng naga. Batsadi ba dumela mo go neyeng bana ba bona thuto e ba paletsweng ke go e fitlhelela ka ntlha ya go tlhoka dithata gore bana ba kgone go ba dira batho.
- Metsi a sa ntse a geelwa kwa nokeng jaaka fa mosadi mongwe yo o neng a tswa go gelela metsi a tlhabela basimane ba ba neng ba tswa go tsaya lofetlho kwa Maikutlwane mogolokwane.
- Gompiano metsi a geelwa mo ditsheng, ka ntlo nngwe le nngwe e na le thepe ya metsi.
- Mo malobeng, bana ba ne ba iteelwa lesidi jaaka fa Madolo a ne a tle a iteele bana fela gore fa a mo leba mme a rakanya matlho nae ga a ka a bonya.
- Bana gompiano ga ba itewe ka thupa e fedisitswe mo dikolong, e bile ba na le ditshwanelo tse bana ba mo malobeng ba neng ba se na tsona.

[25]**KGOTSA**

POTSO 9***Omphile Umphi Modise – DPS Monyaise***

- 9.1 Thandi – ka go rulaganya le lekau la tedu tsa katse go mo imisa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 9.2 Thandi o ne a fufegela Motlalepule ka bontle jwa gagwe. (2)
- 9.3 Ee – Go sa ntse go na le batsadi ba ba isang bana kwa kgodisetsong ka ntlha ya go betelelwa kgotsa ngwana a ne a sa rulaganyediwa.
Nnyaya – Gompiano go na le dithulaganyo tsa pelegi le go lemolola e bile batsadi ba rulaganya malapa a bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 9.4 Mosimane wa tedutsebeng o ne a bitsa Motlalepule ka leina la kwa gae. O ne a raya Motlalepule a re moennyana o pele lobone la wa gaabo. E se ka ya re kamoso wa re ke go latlhile. (2)
- 9.5 Gore e re mmaagwe a mo tlhoka a itse kwa a ka mmatlelang gona. (2)
- 9.6 O ne a tshodisa Motlalepule ngwana yo a neng a sa mo rulaganyetsa ka a mmeteletse. (2)
- 9.7 Go sa ele dilo tlhoko ga gagwe go etegetsa mathata a ga Motlalepule. (2)
- 9.8 Mokgatlho wa Baitiredi o ne wa agela batho matlo, wa ba neela dibasari. O ne wa tlisa thuto le tlhabologo mo bantshong. (3)
- 9.9 Ee - Gonne o ne a thulwa ka ntlha ya tshobotsi ya gagwe/a tshola ngwana yo o neng a mo sotla botshelo jwa gagwe jotlehe ka go mmatla.
Nnyaya - Ga a utlwelela ditshikare tsa gagwe, a ka bo a ne a sa dumela go tsena mo phaposing ya ga Thandi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.10 Ke ne ke tlaa mo amogela gonne e le nna ke le nosi, ke tlhoka modisa.
Ke ne ke tlaa mo gana gonne ke boifa gore a ka mmelela dinaka mme a ntlhaba ka tsona gonne re se ba losika.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ee - gonne a ka bo a ganne go tsena mo phaposing ya motho a sa tlwaelana go le kalo le ene.
Nnyaya – Motlalepule o ne a gopotse gore go tlaa nna kagiso le kutlwano magareng ga bona/nko ga e dupe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Ee- gonne ke mmaagwe a ka se iphimole kamano ya bona
Nnyaya – ke ne ke tlaa mo itatola gonne a paletswa ke go nkgodisa
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**KGOTSA**

POTSO 10

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Masego – G Mokae

- Ditiragalo tse di fitlhelwang mo pading e, ke tsa motlha wa maloba wa puso ya tlhaolele.
- Masego fa a ne a rometswe kwa sekolong sa Sedimosang, o ne a kgaogelwa ke serethe sa setlhako ka ntlha ya go betelwa. O ne a tshwanelwa ke go busediwa kwa gae ka mo nakong eo, moithuti a ne a sa letlelelwa go ka tsena sekolo a imile.
- Gompiano mo pusong ya motlhakanelwa, baithuti ba letlelelwa go tla sekolong ba imile, mme barutabana e nna bona ba ba tshwanelwang ke go mekamekana le mathata a.
- Mo malobeng, e ne e le maikarabelo a borre go dira go tlamela bamalapa a bona. Fela mo mabakeng a mangwe jaaka go ne go diragala mo polaseng, bana ba ne ba tshwanelwa ke go thusa batsadi ka tiro e e neng e dirwa mo polaseng, mme ba kgorelediwe go ya sekolong.
- Gompiano, tlamelo ya lelapa e rwelwe ke batsadi, mme bana ga ba kgorelediwe ka gope go ya sekolong ka e tlaa bo e le kgatako ya ditshwanelo tsa bana tsa go tsena sekolo.
- Tiragalo ya ga base *Schalk* ya go fapaanela dikobo le *Lisbeth*, gammogo le go fitlha sephiri se, ka ntlha ya gore go tlaa mo thubela lelapa, ke moila mo nakong ya gompiano.
- Fa ngwana a tshotse lesea le mosweu, ga go thona go mo isa kwa molaong go mo kgontsha go tlamela madi a gagwe jaaka go dirilwe ka base *Schalk*.
- Gompiano badiri ba na le ditshwanelo tsa go tlaea bathapi ka ntlha ya tsholomakgwakgwa le dikgatako tsa tlolomolao mo tirong. Mo malobeng go ne go sa nna jalo jaaka fa re bona ka moo base *Schalk* a ne a tshotse badiredi ba gagwe makgwakgwa ka gona.
- Gompiano bana ba na le ditshwanelo, e bile ga di a tshwanelwa go gatakiwa jaaka fa re bone ka moo Rre Kgabo a neng a iteela morwadie la go swa ka gona ka a ne a boa kwa sekolong a imile. Fa e ne e le gompiano Masego a ka bo a ne a tlhatlhelela rraagwe kgetsi mme ka jalo a golegwe ka se a neng a se dirile se le kgatlanong le molao.
- Rre Kgabo Motsepe o ne a bolaya base *Schalk* ka ntlha ya tsholomakgwakgwa mme tiragalo e, e ne ya mo tlholela go kalediwa ka a ne a bolaile mosweu. Gompiano fa o bolaile motho, e ka nna mosweu kgotsa montsho katlholo e a tswana.
- Mo pusong ya motlhakanelwa katlholo ya go kalediwa e fedisitswe.
- Mo pusong ya tlhaolele, boradipolotiki ba ne ba ilediwa jaaka go ne ga dirwa ka *Vusi Mngoma* gammogo le ba ga *Lazar*. Bobedi jo bo ne bo sa tshwanelwa go fitlhelwa ba na le baeng ba ba fetang bobedi. Gompiano kiletso eo ya maloba e fedisitswe.

[25]**KGOTSA**

POTSO 11**Masego – G Moka**

- 11.1 Maikutlo a keletso ya gore Masego a rutege go gaisa batsadi ba gagwe, fela jaaka Sello le ena a ne a tshwanetse go rutega go gaisa mmaagwe. (2)
- 11.2 Gore Rre Motsepe a se tlhole a rotloetsa badiri go emela ditshwanelo tsa bona.
Gore a se tswelele pele go ema Tsawe nokeng. (2)
- 11.3 Ee, go sa ntse go na le batsadi ba ba ntshang pipamolomo gore bana ba bona ba amogelwe mo dikolong. (2)
- 11.4 Ba ne ba fisediwa ntlo
Ba ne ba ileditse go kopana le batho ba ba fetang bobedi
Ba ne ba boela gae gonne maikaelelo a bona a go tsweletsa kgololosego a foloditse. (3)
- 11.5 Ee - o ne a kgaogana le dipolotiki mme a ithutela bongaka. (2)
- 11.6 Ga a tshegetsa maikarabelo a gagwe - Kgabo Motsepe o tlogetse ngwana ka fa tlase ga tlhokomelo ya bona, mme o feleleditse a imile.
O ne a dira tiro ya gagwe ka botswapelo - Dipholo tsa batlhatlhojwa ba sekolo sa gagwe di ne di usa pelo. (4)
- 11.7 Go sa batle go tsaya karolo ga gagwe mo mererong ya lelapa go ne ga dira gore Kgabo Motsepe a itseele ditshwetso tse di fosagetseng/ga a tseye maikarabelo a botsadi jaaka mme, a ka bo a eme ka lefoko la gagwe la gore Masego a se ka a ya sekolong kwa kgakala/ga a tshware thipa ka fa bogaleng, a ka bo a thibetse Kgabo Motsepe fa a ne a teketa Masego. (2)
- 11.8 E mo tloletse go betelwa ke Ntsime, mme a feleletsa a imile. (2)
- 11.9 Ke ne ke tlaa ba tseela dikgato tse di masisi ka ba re lomeleditse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Maikutlo a tenego/tshakgalo gonne mothapi wa ga Rre Tsawe a robetse le ngwana wa mothapiwa mme se se tliša kgatelelo ya ditshwanelo tsa botho.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Losika ga lo latlhane. Batho ba a thusana fa ba le mo mathateng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) [25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 12**

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Matsapa di a tsaya kae? – SS Mookua

- Legae o ne a itima dilo tse di monate a direla Ntshidi se sengwe le se sengwe ka gore korwe ga ke je ke bapalela tsetse.
- Morago ga gore Ntshidi a falole lokwalo lwa materiki, o ya go ithutela lokwalo lwa BA kwa yunibesithing ya Kapabophirima ka kemonokeng le maikarabelo otlhe a ga Legae.
- Mo ngwageng wa boraro wa gagwe wa dithuto kwa yunibesithing, Ntshidi o a ima mme Legae o utlwa dikgang di sa bolo go rerwa. Tlhapi o ne a itse kgang e, mme ka go tlhoka botshepegi, a e fitlha.
- Legae o nyemile mooko le go utlwa botlhoko gore o isitse Ntshidi yunibesithing go ithuta mme jaanong o tla ka mathata.
- Legae o kaya fa a tlaa amogela bogadi ba ga Ntshidi mme o utlwa botlhoko go utlwa fa Tlhapi a mmolelela gore bogadi bo ya go tswela kwa Mmitolente, bo tsewe ke rraagwe.
- Se se utlwa Legae botlhoko mo go maswe fa a utlwa Tlhapi a mmolelela gore a ka se amogele bogadi ba ga Ntshidi ka gore ga se ngwana wa gagwe.
- Legae o gopola gore fa ba laiwa, bagolo ba rile kgomo e gapiwa le namane, mme ena o e gapile le namane, Tlhapi le rraagwe ba sa dire.
- Legae o gakgametse le go utlwa botlhoko mo go maswe ka a ntse a tshotse Ntshidi jaaka morwadie e bile a mo godisitse a bo a mo tsenya sekolo, jaanong o bolelelwa gore ngwana ga se wa gagwe.
- Legae o ya go bolelela Malebye mathata a a mo aparetseng gore Tlhapi o feditse dithulaganyo le rraagwe gore bogadi bo ya go tsewa ke rraagwe e seng ene.
- O mmolelela gore se se mo utlwisang botlhoko ke gore ba ntse ba mo lobela gore Ntshidi o tlotswe ke dikgwedi di le tharo ba ntse ba itse.
- Malebye o bolelela Legae gore ba di tlogele di gole mmogo go tlaa di bona motsing wa thobo, mme a letlelele boTlhapi le rraagwe ba dire go ya ka thato ya bona.

- Legae o ikaelela go kgaogana le Tlhapi fa kgwedi e fela, mongwe le mongwe a boele kwa gagabo. O ikana go sa ye kwa gaabo Tlhapi ka letsatsi la go ntshiwa ga magadi.
- Legae o nna le kgatelelo ya maikutlo ka ntlha ya go ratharatha ka pelo. Letsatsi morago ga magadi, Legae ga a boe go tswa tirong.
- Tlhapi le Nkitsing ba ya go mo tlhola kwa Perekwane mme ba mo fitlhela teng a tlhokafetse.
- Fa go dirwa dithulaganyo tsa phitlho ya ga Legae, go tsena pegi ya gore Ntshidi o tlhobilwe ka thipa e bile o tlhokafetse.

[25]**POTSO 13**

- 13.1 O ne a batlela mmaagwe le bana ba gagwe motlhokomedi.
O ne a thusa mosadi wa gagwe ka ditiro tsa selegae. (2)
- 13.2 -Nomalanga ga a tshwane le batho ba bangwe ba ba ka bong ba amogetse tiro ya kwa ga mooki Matlhare.
-Nomalanga o ne a ema ka lefoko la badirikaena la gore baoki ga ba tshware badiredi ba bona sentle
-Banna ba baoki ga ba kgone go itshwara. (3)
- 13.3 Nnyaya - gonne Moremi o amogetse Nomalanga jaaka kgaitسادie. (2)
- 13.4 Botshelo jwa segompiano
Batho ba kgona go thapa badiredi mo malapeng a bona.
Bathapiwa ba kgona go kopana ba bua ka bathapi ba. (4)
- 1.3.5 Motlhophantsi ke yo o kgorang gonne o ka se gane tiro ntswa o feletswe ke tiro le gona o e batletswe. (2)
- 13.6 Ba ne ba thusana ka ditiro le dikakanyo tsa ka fa lapeng. (2)
- 13.7 Nobutlhe o kgonne go tlišetsa balelapa la ga Moremi motho yo o ka ba thusang go tlhokomela lelapa. (2)
- 13.8 Nomalanga o boela gae morago ga go tlhokafala ga mosadimogolo yo o neng a mo tlhokomela. (2)
- 13.9 Ee - gonne e le batsadi ba rona, ba re godisitse ba bo ba re tlhokomela.
Nnyaya - re imetsa bana ba rona ka go nna le bona mo malapeng a bona ntswa go na le magae a bagodi a re ka a dirisang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.10 Ee – gonne ke rata go thusa mosadi wa me
Nnyaya- gonne ke boifa gore batho ba tlaa re ke jesitswe. (2)
- 13.11 Se nkganang se nthola morwalo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 14

Mo tihamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Ga se Lorato – MJ Magasa

- Motsamai o ipala mabala a kgaka mo go *Angy*, morago o mmolelela fa a setse a le mogolo, bagabona ba tshwanetse ba tlhologanye gore mogolo o a tle a phirimelwe koo. *Angy* o dira jaana a ntse a itse gore Motsamai o nyetse, mme seno se tlaa tsenya tlhobogano magareng ga gagwe le mosadi.
- *Angy* o batla go itse dituelo tsa ga Motsamai le go mo itsise fa madi a laolwa ke mosadi.
- Kwa lapeng la ga Motsamai, Gadifele ga a itse kwa Motsamai a lalang gona. Ga a mo romelele madi a go tlamela lelapa.
- *Angy* o tsietsa Motsamai gore a mo agele ntlo e e nang le motlakase, Motsamai o rulaganya konteraka go aga ntlo e e mabonomantle.
- Fa ntlo e se na go agiwa, *Angy* o goroga le morwae yo o ntseng a mo lobela Motsamai.
- O bolelela morwae gore Motsamai o saletswe fela ke go tsenya fenitšhara a bo a mo koba.
- O feleletsa a kobile Motsamai mo ntlong ka go twe o tshwenya Morake, e bile fa a ka tlhola a le baya koo o tlaa tshwelwa ka metsi a a belang.
- *Suzan* le ena o simolola go robatsa Motsamai kwa ga gagwe ntswa a itse fa a na le lelapa.
- Morago ga dikgwedi di le tharo *Suzan* o mo tsietsa ka gore ba oketse lotseno ka go rekisa merogo gonne e na le madi a mantsi, mme yona e tlaa thotiwa ka koloi ya gagwe. *Suzan* o bua jaana a itse gore o setse a buile le barekisi ba dibene.
- Motsamai o rulaganya gore ba kopane kwa teropong, mme ba reke bene.
- Morago ga ngwaga *Suzan* o tsietsa Motsamai gore ba akanye ka kgwebo e kgolwane e e tlaa dirang gore Motsamai a tlogele tiro a itlhokomelele yona.
- O bolelela Motsamai fa ba tshwanetse go aga lebenkele.
- *Suzan* le morwae ba ya go saena setlankana se se supang fa lebenkele e le la ga Sentebaleng. *Suzan* o bolelela Motsamai fa a itse gore o na le mosadi le bana ba babedi e bong Lesego le Emang.

- O mo latlhelela makgasanyana a gagwe le go mmolelela fa a se na tlhologanyo.
- Motsamai o ratana gape le *Gladys* yo o simololang go mo kopa gore a mo rekele tshupanako lwa nthla fela fa ba simolola go bonana.
- *Gladys* o tsietsa Motsamai ka go mo kopa gore a mo epele metsi. O kaya fa lebaka la metsi a le batlela gore morago a tle a tlhabolole ntlo.
- O ikaelela go rekela *Gladys Corolla 16v* kgotsa *Corolla Conquest*.
- Kefentse, mogatsa *Gladys*, o boela gae mme o fitlhela Motsamai mo lelapeng la gagwe. O duedisa Motsamai dikete di le lesome tsa diranta go bo a ntse a nna fa ga gagwe.

[25]

POTSO 15

- 15.1 O ne a mo tlhabololela ntlo.
O ne a mo epela metsi mo segotlong.
Kefentse o ne a mo duedisa dikete di le lesome tsa madi. (3)
- 15.2 Bopelotlhomogi – ka bobedi ba ne ba leka go tlisa kagiso mo lapeng la ga Motsamai. (2)
- 15.3 Motsamai ga a lelekwa ke *Gladys* mo ntlong ya gagwe, o lelekilwe ke Sentebaleng monna wa gagwe, fa *Angeline* le *Suzan* ba kobile Motsamai morago ga gore a ba direle. (2)
- 15.4 Ee - Borre ba tlogela malapa mme maikarabelo a tsewe ke bomme.
Bomme ba a tle ba patelesege go ratana ka nthla ya bodutu jo ba iphitlhelang ba le mo go jona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.5 O ne a kgalemela Motsamai go tla go ratana mo tironng bogolosegolo ka *Angeline* a ne a le monnye mo go ena. (2)
- 15.6 O ne a jela Motsamai madi, a dira gore a mo agele ntlo le go mo tsenyetsa motlakase. (2)
- 15.7 Motsamai o ne a sa ithute ka diphoso tsa gagwe, a ratana le mosadi morago ga yo mongwe. (2)
- 15.8 Motsamai o ne a ikotlhaela ditiro tsa gagwe tse di maswe. (2)
- 15.9 Ga go a siama - Batsadi ba tlaa bo ba ruta bana maitsholo a a sa isegeng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.10 Nnyaya- ke go tlhoka ditebogo gonne a le ntshitse mo sepitleng.
Ee - o ne a bolaisa lelapa la gagwe tlala ka go ikgatholosa maikarabelo a botsadi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 15.11 Ke ne ke tlaa mo itshwarela gonne re tshwanetse go itshwarelana.
Ke ne ke tlaa tlogela go mo thusa gonne a sa tlhoke thuso ya me.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.12 E e anyang e leletse e ruta e e mo mpeng/Se mogolo a se dirang fa pele ga bana, ba tsoga ba se dira.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tthaloganya setlhangwa</p> <p>7 MADUO</p>	<p>-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tthaloganya setlhangwa le leboko go go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tthaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tthalogangwa ga mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tthaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Ga go na dintlha dipe tse di tshegetsang setlhogo -Tthaloganyo e e tlhaelang ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Setlhogo ga se a tthalogangwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko -Morutwana ga a kgona go tthaloganya mofutakwalo le leboko</p>
KAGEGO LE PUO					
<p>Popego, kelelo e e tthaloganyegang le tthagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tthamong</p> <p>3 MADUO</p>	<p>-Popego e e lomaganeng -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puiso</p>	<p>-Kagego e e tthamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego -Tthamo e tthoka kelelo e e bopegileng sentle ya tthaloganyo le tomagano -Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi</p>	<p>-Popego e supa tthulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonagala -Segalo le setaele tse di sa nepagalang</p>	<p>-E agegile bokoa -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng</p>
SEELO SA MADUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tlhaloganya setlhangwa</p> <p>15 MADUO</p>	<p>-Tsi bogelo ka dinaledi: 14–15 -Tsi bogelo e e manontlhotlho: 12–13 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshagediwa ka botlalo go tswa mo dikwalong -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tlhaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsi bogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshageditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go a bonala</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng, ga se diponagalo tsothe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshageditsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshageditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlhalogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa</p>	<p>-Thanolo e e tlhaelang ya setlhogo, ga go na le diponagalo dipe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshageditsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata</p>	<p>-Setlhogo ga se tlhalogangwe -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di dumelesege -Morutwana ga a kgona go tlhaloganya mofutakwalo kgotsa setlhangwa</p>
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong</p> <p>10 MADUO</p>	<p>-Popego e e lomaganeng -Matseno le bokhutlo di manontlhotlho -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego -E a tlhaloganyega le go lomagana fela e na le diphoso -Diphoso di le mmalwa tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi -Bontsi jwa ditema di nepagetse</p>	<p>-Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulagangwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonala -Segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana di fosagetse</p>	<p>-Go tlhokagala ga kagego go kgoreletsa kelelo ya ngangisano -Diphoso tsa puo le setaele se se fosagetseng di tlhola setlhangwa se se sa atlegang -Segalo le setaele tse di seng maleba</p>
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4